

UDK: 351.746.1(497.1)“1945/1952”
329(497.5)HSS“1945/1952”
32-05 Andres, I.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 12. 2. 2008.
Prihvaćeno: 4. 3. 2008.

Izvjешća Oznina/Udbina doušnika Ivančevića o stanju u HSS-u (1945.-1952.)

ZDENKO RADELIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu u fondu Sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske, Službe državne sigurnosti i fondu Vojne komisije Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, dostupna su izvješća doušnika pod kodnim imenom Ivančević, koji je redovito izvješćivao Oznu/Udbu o stanju u vrhu Hrvatske seljačke stranke. Izvješća sadrže mnogobrojne podatke o prvacima stranke, njihovim međusobnim odnosima, a napose prenose razmišljanja Ivana Šubašića o političkom stanju. Autor upozorava na mnogobrojne činjenice koji potvrđuju pretpostavku da se iza kodnog imena Ivančević krije Ivan Andres, pripadnik najužeg vrha Hrvatske seljačke stranke i bivši ministar u vladi Kraljevine Jugoslavije.

Ključne riječi: HSS, Ivan Andres, Ozna, Udba, Komunistička partija Jugoslavije.

Uvod

Na sljedećim stranicama prikazat ću izvješća Oznina i Udbina doušnika pod kodnim imenom Ivančević, koji je bio u vrhu Hrvatske seljačke stranke (HSS) i koji je o svojim susretima s prvacima stranke redovno izvješćivao Odjeljenje za zaštitu naroda (OZN), jugoslavensku komunističku obavještajnu, protuobavještajnu i sigurnosnu službu, a nakon reorganizacije 13. ožujka 1946. službu koja je nastavila rad pod imenom Uprava državne bezbjednosti (UDB). U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu (HDA) u fondu Sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske, Službe državne sigurnosti (SUP, SRH, SDS, dosjei) i fondu Vojne komisije Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (CK KPH), dostupno je 26 prijepisa Ivančevićevih izvješća ili njihovih dijelova od 1945. do 1952.

Na temelju tih izvješća i drugih podataka pretpostavljam da se iza kodnog imena Ivančević skrivao Ivan Andres, bivši ministar koalicijske vlade Kraljevine Jugoslavije Cvetković – Maček od 1939. do 1941. U nastavku ću upozoriti na sve činjenice koje idu u prilog pretpostavci da je riječ upravo o Andresu.

Nekoliko podataka o Ivančevićevim izvješćima

Četiri izvješća iz rujna i studenog 1945., koji se nalaze u fondu Vojne komisije CK SKH nešto su cjelovitija, ali ne i potpuna, što je očito iz prijepisa istih izvješća koji se čuvaju u dosjeima Šubašića, Šuteja i Smoljana u fondu SUP, SRH, SDS, dosjei. U tim dosjeima sačuvan je veći broj Ivančevićevih izvješća, iako su to uglavnom kraći izvodi, prepisani, očito, upravo za potrebe obrade navedenih političara. Ivančevićeva izvješća, kojega Ozna naziva „naš povjerenik“, napisana su i potpisana isključivo pisačim strojem. Da su to prijepisi načinjeni u Ozni potvrđuju manje razlike među nekim izvješćima koja su sačuvana u oba navedena fonda.

U fondu SUP, SRH, SDS, dosjei sačuvan je i veći broj izvješća drugih suradnika, a pod kodnim imenima Crni, Dule, Ilir, Jokica, Lovro, Maca, Marko, Orjen, Pilana, Rade, Slavko, Stari i Vera.¹

Nekoliko podataka o Ivanu Andresu

U uvodu Andresova dosjea Udba ističe nekoliko bitnih podataka iz njegova životopisa:

«Andres dr. Ivan – rođen 11. V. 1883. u Vinkovcima, od oca Franje i majke Rozine, r. Iščić. Oženjen sa Olgom Bičanić, otac troje djece, po zanimanju dr. prava, završio pravni i filozofski fakultet u Zagrebu, govori i piše njemački, francuski, mađarski, engleski i ruski. Stalno boravi u Zagrebu, Trg Kralja Tomislava br. 21./II. Bivši narodni poslanik na listi HSS, izabran na izborima 1938. na kotaru Rab. Bivši ministar trgovine u vladi sporazuma Cvetković–Maček. Registriran u kategoriju 'X'.»²

U nastavku na dvije stranice ističu se još neki podaci i ocjene iz Andresove političke djelatnosti, koje, dakako, otkrivaju i svjetonazor autora elaborata i vladajuće stranke. Tako je Andres opisan kao «skrajni desničar» i «protivnik naprednog radničkog pokreta». Štoviše, optužuje se da je kao ministar trgovine i industrije odigrao «najvažniju ulogu» u «izvrgavanju zemlje pljački od strane nacista, kao i penetraciju njihovog kapitala», ali i pri donošenju odluke o pristupanju Trojnom paktu. U pregovorima s vlastima NDH, piše u nastavku, Andres se zalagao za stvaranje «činovničke i neutralne vlade».

Ubrzo nakon ulaska partizana u Zagreb Andres je bio saslušan, prema zapisnicima, od 15. do 19. svibnja 1945., kao i nekoliko puta u lipnju i srpnju. Ostaje otvoreno pitanje je li bio i pritvoren. Upravo je tih dana u Zagrebu boravio Juraj Šutej. Prema informaciji britanskih diplomata, a prema izvaji hae-

¹ Hrvatski državni arhiv, Sekretarijat unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske, Služba državne sigurnosti (dalje: HDA, 1561, SUP SRH, SDS), dosjei, 300214, Šutej Juraj, 30.-31.

² HDA, 1561, SUP SRH, SDS, 010.37, kut. 14., Andres Ivan. O Andresu vidi i: H. Šć. /Hodimir SIROTKOVIĆ/, Andres, Ivan u: *Hrvatski biografski leksikon, 1, A – Bi*, Zagreb 1983., 126.

sesovca jugoslavenskog veleposlanika u Kairu Milana Martinovića, nakon što se Šutej sastao sa zastupnicima HSS-a, mnogi od njih bili su pritvoreni. Andres je saslušan i 19. siječnja 1948.³

Bio je među onim haesesovcima koji su se zalagali za prijavu stranke, napose nakon izbora 11. studenog 1945. Sudjelovao je pri pisanju, kako to navode u Ozni, «lažnog izvješća» o rezultatima izbora i o sukobima pri izboru studentskih fakultetskih predstavnika, što je predano «stranim predstavnicima u zemlji». No, sam Andres je na saslušanju 1948. odlučno negirao te tvrdnje Ivana Štefanca. Kod francuskog konzula zauzeo se za izdavanje vize Andriji Pavliću koji je trebao podnijeti izvješće o stanju u zemlji predsjedniku HSS-a Vladku Mačeku u Parizu.⁴ Posebno su zanimljive ocjene prema kojima Andres nikada nije slovio kao neko «istaknuto političko lice» u svojoj stranci, nego kao čovjek «neobične inteligencije» s «bezbroy veza» među istaknutim inozemnim političarima, zbog čega su ga suradnici u stranci nazivali «mozgom HSS-a». Spis završava s konstatacijom da je «današnje držanje» Andresa «potpuno povučeno i pasivno».⁵

Trg Kralja Tomislava 21 u Zagrebu, kuća u kojoj je stanovao Ivan Andres (snimio Zdenko Radelić, 2007.)

³ HDA, 1561, SUP SRH, SDS, 010.37, kut. 14., Andres Ivan; Ljubo Boban, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije: Dokumentima i polemikom o temama iz novije povijesti Jugoslavije*, 1., Drugo izdanje, Školska knjiga - Stvarnost, Zagreb 1989., 299. U ranijem radu ustvrdio sam da je Andres bio među onim haesesovcima koje je vlast zatvarala i sudila. Međutim, prema svim dostupnim dokumentima sigurno je samo to da su ga vlasti saslušavale. Usp.: Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1945. - 1950.*, Zagreb 1996., 117.-122.

⁴ O ulozi I. Štefanca i A. Pavlića u djelatnosti HSS-a nakon rata vidi: Z. RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1945. - 1950.*, n. dj.

⁵ HDA, 1561, SUP SRH, SDS, 010.37, kut. 14., Andres Ivan, 2., 20., 59.

Nekoliko riječi treba posvetiti i činjenici da je Andres u Udbinoj kategorizaciji neprijatelja i suradnika bio «registriran u kategoriju X».⁶ Drugi haesšovci, primjerice Košutić, Šubašić i Šutej, registrirani su u «kategoriju II-a» i podvrgnuti «razradi i kontroli» preko «nekoliko saradnika» ili «agenata».⁷ Dosjei s kategorizacijama Šubašića i Šuteja, ali i Smoljana, još jednog prvaka HSS-a, tipizirani su. Sudeći prema njima, Andresov dosje možemo datirati u prvu polovicu 1950-ih.⁸ Prema podacima u literaturi oznakom 2A kategorizirani su «aktivni protunarodni elementi», 2B njihove su veze, 2C su oni koji su prestali s djelovanjem ili za njih nisu našli dokaze, a pod 3 upisani su uhićenici.⁹ Andres je bio registriran prema oznakama koje je koristio 1. odsjek Ozne, a koji je slijedio istu logiku označavanja kao i 2. odsjek, ali je koristio druga slova i to 2X, 2Y, 2Z i 2W. Da podsjetim, 1. odsjek Ozne, a kasnije sličan odsjek u Udbi, bio je zadužen za obavještajnu djelatnost u stranim državama i njihovim ustanovama u Jugoslaviji, dok se 2. odsjek bavio protuobavještajnom djelatnošću. Na idućim stranicama pokazat ću da su Andresove veze sa stranim predstavništva vjerojatno bile presudne da je kategoriziran pod X, to jest kao aktivni protunarodni element.

Navedena kategorizacija pokazuje da se Ozna/Udba koristila i rimskim i arapskim slovima za istu kategoriju protivnika, a da su, po svemu sudeći, hrvatski udbaši ponekad racionalizirali oznake, koristeći se u kategorizaciji samo slovima, bez brojki.¹⁰ No, ako se potvrdi moja pretpostavka da se iza kodnog imena Ivančević krije Andres, ostaje otvoreno pitanje zašto Udba nije Andresa stavila u posebnu kategoriju i kojom je oznakom kategorizirala svoje suradnike?

Izvješće od 6. rujna 1945.

Kao i većina drugih njegovih izvješća, prvo Ivančevićevo izvješće sačuvano je u djelomičnom prijepisu.¹¹ U njemu Ivančević spominje izjavu Nade Šaban, tajnice engleskog konzulata, da se britanski veleposlanik, boraveći u Zagrebu, zanimao je li Šubašić napustio Mačeka ili mu je ostao vjeran. Očito je da je Ivančević bio u dobrim odnosima s N. Šaban, što je još jedan podatak na kojem se temelji pretpostavka da je riječ o Andresu, koji je među svim haesšovcima održavao najčešće odnose s diplomatskim predstavništvima zapad-

⁶ Isto, 1.

⁷ HDA, 1561, SUP SRH, SDS, 010.37, kut. 15., Šubašić dr. Ivan; Isto, Šutej dr. Juraj; Isto, kut. 14., Košutić ing. August; Isto, kut. 15., Smoljan dr. Bariša.

⁸ Podaci o Šubašiću i Šuteju u: Zdenko RADELIĆ, «Ivan Šubašić i Juraj Šutej pod paskom Ozne», *Časopis za suvremenu povijest* (dalje: ČSP), 2007., br. 2., 339.-366., 341.

⁹ *Iz arhivov slovenske politične policije*, ur. Jože Pučnik, bez mj. i g. izd. /Ljubljana, 1996./, 195, 440. Vidi i: Bojan DIMITRIJEVIĆ, Uloga Armije i službe bezbjednosti u obračunu sa političkim protivnicima Titovog režima 1944-1954., *Srpska reč*, Beograd, <http://www.srpska-rec.co.yu/arhiva/328/dajstranu.php?a=24>.

¹⁰ Iz arhivov slovenske politične policije, 195, 440.

¹¹ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 95.

nih zemalja, dakle Velike Britanije, Francuske i Sjedinjenih Američkih Država. Upravo zbog toga, što će se kasnije vidjeti, neki prvaci HSS-a smatrali su da bi Andres trebao emigrirati kako bi Mačeku pomogao.

Izvješće od 11. rujna 1945.

Ivančević izvješćuje o konferenciji HSS-a u Esplanadi u Zagrebu 2. i 3. rujna 1945.¹² U vezi s njome Šubašić je posjetio Andresa u nedjelju, prvog dana konferencije u njegovu domu na Trgu kralja Tomislava 21, što je nedaleko od hotela Esplanade u Mihanovićevoj ulici 1. Tog dana je Šubašić održao niz pojedinačnih sastanaka s haesesovcima u dvije hotelske sobe, prije i poslije podne. U ponedjeljak je u «vijećnici (mala sala)» u 9 sati održan plenarni sastanak na kojemu je bilo «oko 40 ljudi među njima 14 narodnih zastupnika, zatim izvjestan broj zamjenika narodnih zastupnika i tajnici organizacija HSS». Šubašić je u uvodnom nastupu jedan sat govorio o vanjskoj politici naglasivši da «se ne treba podavati iluzijama da će koja velevlast možda intervenirati u Jugoslaviji, jer da sve velevlasti istupaju zajednički u pitanju vanjske politike». Slagao se s onim zastupnicima koji su ga upozorili da je situacija teška, da se «ljudi hapse bez razloga», kao i o tome da su «ekonomske prilike očajne uslijed podbacivanja žetve» i zbog toga što još nema «pravih komunikacija». Naglasio je da se HSS mora osposobiti da postane odlučan čimbenik ne samo «u federalnoj jedinici Hrvatskoj već i u čitavoj Jugoslaviji», a što će se postići samo legalnim i jedinstvenim nastupom na izborima.

Ivančević izvješćuje i o tome da je Šubašić ispitivao Andresa o diplomatskim predstavnicima Francuske i stajalištu Velike Britanije prema jugoslavensko-talijanskoj granici. Složili su se u tome da će Britanci podržavati Talijane i da bez pomoći Moskve neće biti pravog rješenja.

Ivančević izvješćuje o Šubašićevu posjetu Andresu, a ne spominje nijednoga drugoga stranačkog suradnika ni prijatelja. To znači da su bili sami, pa bi to bila još jedna potvrda da se upravo Andres krio pod tim kodnim imenom.

Izvješće od 27. rujna 1945.

Izvješće od 27. rujna 1945., jedino je Ivančevićevo izvješće koje je sačuvano samo u fondu Vojne komisije CK KPH, a prepričao ga je načelnik Ozne za Hrvatsku general major Ivan Krajačić Stevo.

No, u vezi s ovim izvješćem moram naglasiti da zapravo pretpostavljam da je i to Ivančevićevo izvješće jer, dakako, potpisa nema. No, o razgovorima prvaka HSS-a u ljeto i jesen 1945. sačuvana su samo njegova izvješća i može

¹² HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 95. Više o konferenciji HSS-a u: Z. RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 54.-60.; ISTI, «Konferencija prvaka HSS-a u hotelu Esplanade u Zagrebu 1945.», *ČSP*, Zagreb 1993., br. 2.-3., 149.-164.

se vjerovati da je u to vrijeme iz toga uskog kruga osoba oko prvaka HSS-a bio jedini koji je izvješćivao Oznu. U izvješću se spominju tri prisutne osobe: Ivan Andres, Sigismund Čajkovac i Juraj Šutej. Moguća dvojba da se iza kodnog imena Ivančević možda krije Čajkovac otpada jer se Ivančević u nekoliko izvješća predstavio kao pravnik i odvjetnik, a Čajkovac je bio pedagog. Dakako, otpada i moguća sumnja da bi doušnik mogao biti Šutej, jer Ivančević upravo o njemu redovno izvješćuje, o čemu će još biti riječi.

Andres, Čajkovec i Šutej su se 25. rujna sastali u Šutejevu stanu. Šutej je demantirao glasine da je na Šubašića izvršen atentat te je potvrdio službene obavijesti da je Šubašić bolestan «jer je imao već napuknutu žilu». Kad je saznao da kao ministar vanjskih poslova neće biti šef jugoslavenske delegacije na Savjetu ministara vanjskih poslova o pitanjima jugoslavensko-talijanske granice u Londonu, nego samo član, a da će delegaciju predvoditi Edvard Kardelj, potpredsjednik vlade, Šubašić se jako uvrijedio i to je možda, kako je rekao Šutej, «pripomoglo» da se razboli.¹³ Šutej je rekao da su liječnici poduzeli sve, a da je među njima bio i najglasovitiji sovjetski kirurg koji je došao u Beograd radi sina Josipa Broza Tita.

Šutej je u Zagreb došao radi lokalnih izbora. Naglasio je da su na lokalnim izborima u Vinkovcima, Požegi i Podravini listom izabrani haesesovci rekavši da su to «naši ljudi, a ne Gažievi». Oko izbora konzultirao se sa zastupnicima Andresom, Čajkovcem, Silobrčićem i Žunjevićem. Andres i Čajkovac odobrili su Šutejevu odluku da odbije zahtjev da on u ime vodstva HSS-a potpiše komunique kojeg je objavila Grolova skupina. Šutej je ustvrdio da se ne može više postaviti savezna lista jer je rok prošao 20. rujna, ali da čim Šubašić ozdravi treba donijeti odluku hoće li postaviti okružne liste ili ne. Puno se izgubilo, ustvrdio je Šutej, zbog toga što nije postavljena savezna lista. Sva trojica su se složili s time da se ide na lokalne izbore gdje ima izgleda za uspjeh. S obzirom na to da se do 29. rujna ne može sastaviti lista u Zagrebu, Šutej je savjetovao da se ide na izbore u sklopu JNOF-a. Komentirajući vijesti da želi biti nositelj liste rekao je da su to intrige ili zabune. Na pitanje Andresa može li on ući u Narodnu frontu, Šutej je odgovorio potvrdno. Šutej se tužio da ga u Zagrebu prate i nadziru. «Moglo se primijetiti», izvješćivao je Ivančević, da Šutej nije bio oduševljen Šubašićevim držanjem.

Nakon izlaska iz Šutejeva stana Čajkovac je izjavio da je to «žalosna politička rabota, kad sve ovisi o bolesti jednoga čovjeka». S obzirom na to da su Čajkovac i Andres tada bili sami, to bi mogla biti još jedna potvrda da je upravo Andres izvješćivao Oznu.¹⁴

¹³ O Šubašićevoj bolesti i o tome kako su ga vlasti spriječile da otputuje u Pariz u posjetu Mačeku vidi: Lj. BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, 303.; Z. RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 63.

¹⁴ HDA, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 7.-9. mjesec, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 27. 9. 1945., potpis načelnika Ozne general major I. Krajačić.

Izvješće od 17. listopada 1945.

Izvješće od 17. listopada 1945. potpisano je s pisaćim strojem prezimenom «Jovančević», ali je očito službenik Ozne pogriješio prepisujući izvješća jer stil, sličnost kodnih imena te sadržaj izvješća potvrđuju da je riječ o Ivančeviću.

Ivančević izvješćuje o sastanku kod Šuteja 16. listopada, kamo ga je pozvao Jančiković. I u ovom izvješću spominje Andresa u trećem licu, štoviše, kaže da kad je došao na dogovoreni sastanak da je zakasnio i da su kod Šuteja već bili «narodni zastupnici Šutej, Andres, Čajkovac, Žunjević, Jančiković, Zovko (zamjenik Kaliterne), Papa, Štefanac, Bandić i Silobrčić». I ovdje treba ponoviti da je očito riječ o prikrivanju pravog identiteta s obzirom na Ozninu praksu da se ni u internim izvješćima ne otkrivaju kodna imena. Time se opasnost da se razotkriju doušnici svodila na najmanju moguću mjeru.

Šubašić nije bio na sastanku jer, kako je to Šutej rekao, «da on nije za nikakav organizacioni rad, da je uistinu boležljiv i da izbjegava javnost». Raspravljalo se o stranačkim novinama *Dom* koje bi izdavalo uredništvo sastavljeno od zastupnika HSS-a. Složili su se da glasilo koje pripremaju Marija Radić, udovica Stjepana Radića, Mira Košutić i Ivan Bernardić nije stranačko glasilo jer ga ne uređuju narodni zastupnici. Iako nisu vjerovali u uspjeh, dogovorili su se da će razgovarati s Mirom Košutić i pokušati je nagovoriti da preda svoje glasilo stranci, tj. narodnim zastupnicima. Šutej je vjerovao da bi list mogao izaći najkasnije 1. studenoga. Zato je upozorio da je najvažnije pitanje izbora.

«Lako je, veli on 'odrediti lozinku: ne ići na izbore i apstinirati, ali čovjek mora biti siguran da se ta deviza 100 posto ispuni i izvrši, jer ako to ne uslijedi, pada i te kako sjena na prestiž stranke.»¹⁵

Na to je reagirao Ivančević:

«Eto kolike li nesreće uslijed toga što se nije podnijela savezna lista, kako smo se to dogovorili 2. i 3. rujna sa Šubašićem? Većina je bila mojeg mišljenja, tj. opća konstatacija je bila da je kod HSS-a bila temeljna pogreška što se nije išlo na izbore, a o svemu tome da je kriv Šubašić. Svi su to govorili, a naročito Žunjević.»¹⁶

Šutej je «barem 10 puta» rekao da se politika ne vodi «letacima i došap-tavanjem», nego da HSS mora postati «konstruktivna opozicija» koja «ima svrhu da izvrši program sporazuma i dodje opet na vlast». Nitko se ne smije zavaravati «vijestima o intervenciji» izvana. Osim toga, Šutej je rekao da je «pametnije za sada ne prijavljivati» HSS, a «sav svijet» će znati u čije ime piše novi list prema članovima redakcije. Spomenuo je i to da bi se Milan Grol htio preseliti u Zagreb.

¹⁵ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 300214, Šutej Juraj, 28.

¹⁶ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 300214, Šutej Juraj, 28. Više o *Narodnom glasu* i polemikama oko pitanja izlaska HSS-a na izbore u: Z. RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*; ISTI, «Narodni glas - glas oporbe 1945.», ČSP, Zagreb, 1994., br. 2., 299.-315.; ISTI, «Konferencija prvaka HSS-a u hotelu Esplanade u Zagrebu 1945.».

Izvješće od 7. studenog 1945.

General major Ivan Krajačić Stevo predao je CK CKH 7. studenog 1945. Ivančevićevo izvješće o razgovoru sa Šutejem, Stepincem, britanskim konzulom „i drugim“.¹⁷ Točnije, riječ je o izvješću koji na nekim mjestima nije doslovno prepisan. Cjelovitiji prijepis nalazi se u Šutejevu dosjeu i nosi datum 6. studenoga.¹⁸ I ovo izvješće pruža elemente koji bi mogli potvrditi da je najvjerojatnije riječ o Andresu. Ne samo da redovito kontaktira sa Šubašićem, Šutejem i Žunjevićem, nego je čak bio uvrijeđen jer mu se Šubašić neko vrijeme nakon drugog dolaska u Zagreb nije javio, iako mu je poslao pozdrave preko Šuteja. Već je naglašeno da je Ivančević bio pravnik po obrazovanju i odvjetnik po zanimanju. Sastavio je žalbu Miri Košutić nakon zabrane *Narodnoga glasa* i nakon što je to odbio Šutej, pravdajući se da «već pet godina nije advokat i da je mnogo toga već zaboravio». Ivančevića posjećuje Mira Košutić i poziva ga da napiše članak za *Narodni glas čovječnosti, pravice i slobode*, ali on to odbija jer da bi ga odmah razotkrili zbog njegova znanstvenog izražavanja. Važan element u identifikaciji Ivančevića su i njegovi kontakti s britanskim i francuskim diplomatima, poznatim i iz britanskih diplomatskih izvješća.¹⁹ To što ga je nakon napada u Zaprešiću 4. studenog Štepinac pozvao ga k sebi, svjedoči i o njihovim dobrim odnosima.²⁰

Ivančević izviješćuje Oznu da se u listopadu kod Žunjevića sastalo od 10 do 12 zastupnika. Među njima bio je i Šutej, koji je bio nezadovoljan jer je *Narodni glas* izdavala «familija Radić» i Bernardić, a kojega Šutej «mrzi». Smatrao je da bi ga trebali uređivati zastupnici. Dok je Jančiković smatrao da se HSS treba prijaviti, Šutej se izjasnio za čekanje jer će se «uskoro desiti epohalni događaji». U tom smislu je već dva puta posjetio Ivančevića jer je čuo da je ovaj razgovarao s novim britanskim generalnim konzulom, očito Cyrilom Ogdenom Wakefield-Harreyom, koji je nastupio na dužnost 18. listopada 1945.²¹ Ivančević je prepričao Šuteju da su se Britanci zanimali zašto HSS nije izašao na izbore, likujući riječima da je «došlo na moju». Šutej je rekao da će se sve promijeniti jer će doći sovjetski veleposlanik Sadčikov koji će vjerojatno razgovarati sa Šubašićem i Šutejem te pronaći način da izgadi spor s J. Brozom Titom. To je i bila, prema Šutejevim riječima, «njihova teza»: raskid, pa onda izvršenje Sporazuma na sovjetsku intervenciju.

Ivančević je ustvrdio da se sa Šubašićem, koji stanuje na Medveščaku a šeće po Kaptolu, još nije susreo. Saznao je da je bio u trafici Lujze Prpić u Jurishićevoj, što mu je rekla sama vlasnica. Nakon zabrane *Narodnoga glasa* Mira Košutić bila je tri puta kod Ivančevića. Bilo joj je žao što je odbio pisati za *Na-*

¹⁷ HDA, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 10.-12. mjesec, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 7. 11. 1945., potpis načelnika Ozne general major I. Krajačić.

¹⁸ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 300214, Šutej Juraj, 28.

¹⁹ Vidi britansko izvješće u: Katarina SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. - 1948.*, Zagreb 2006., 276.

²⁰ HDA, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 10.-12. mjesec, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 7. 11. 1945., potpis načelnika Ozne general major I. Krajačić.

²¹ K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku*, 264.

rodni glas. Zamolila ga je da napiše žalbu jer je Šutej, koji već pet godina nije u praksi, to odbio učiniti preporučivši njega, tj. Ivančevića. Iako je prvi broj *Narodnoga glasa* bio rasprodan, pa zbog toga žalba i nije imala pravi smisao, izdiktirao je žalbu. Njegovu pravnu pomoć M. Košutić je zatražila i zbog odluke sindikata da radnici neće tiskati drugi broj *Narodnoga glasa*. No, Ivančević joj je rekao da sama napiše žalbu jer za predstavku sindikatu ne treba pravnog znanja. Treći put je došla «jučer», dakle 6. studenog, nakon što je kod njega bio Grolov izaslanik dr. Pavlović s nekim Zajkovićem ili Zojlovićem, «navodno» zbog toga što ona prodaje njihov list, dakle zbog *Demokratije*. Pavlović je svratio i do Ivančevića rekavši mu da se američki veleposlanik Patterson čudi da nitko od Hrvata nije došao k njemu. Ivančević je rekao Pavloviću da Patterson, koji je u hotelu Esplanadi, treba pozvati njega i zato je dao Pavloviću svoj broj telefona. M. Košutić, koja je otišla u Esplanadu i pred dizalom razgovarala s Pattersonom, ustvrdila je da su Šubašić i Šutej čudni ljudi jer čekaju da veleposlanik njih pozove. O susretu M. Košutić i Pattersona doušnik Ivančević saznao je u Esplanadi kamo ga je novi francuski generalni konzul Rivoir, koji je zamijenio Gaillarda, «jučer» pozvao na večeru. Iz Esplanade ga je nazvao i Pavlović rekavši mu da nema smisla ugovarati susret s Pattersonom koji se vraća zrakoplovom u Beograd.

Britanski generalni konzul se zanimao je li Maček ostavio «političku oporuku», tj. je li ostavio nekome da ga zastupa.

«Rekao sam da ne znam, ali da inače vjerojatno bi to htjeli neki od ovih ljudi kao što su Šubašić i Šutej.»²²

«Danas» ga je pozvao k sebi i zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac u povodu napada na njega i njegove suradnike u nedjelju 4. studenog u Zaprešiću, prilikom posvete nove župe. Stepinac je bio jako uplašen, što je bilo očito «kad nešto negdje lupne ili vrata škripnu». Pokazao je Ivančeviću veliki kamen rekavši da su premlaćenom svećeniku, kojeg je u međuvremenu Stepinac posjetio u bolnici, podmetnuli revolver te lagali da je on pucao. I Stepinčev tajnik je dobio udarac u oko. Na Stepinčeve riječi da su napadači bili u odorama, Ivančević je odgovorio da to ne mora značiti da ih je organizirala vlast. No, Stepinac mu je uzvratio da su ga na Svi Svete posjetila dvojica oznaša i rekli mu da oni neće snositi odgovornost bude li govorio protiv vlasti, a narod ga zato napadne. Kad su predstavnici vlasti došli izraziti žaljenje, Stepinac im je izravno rekao da je napad organizirala vlast.²³ Ivančević je zamjerio Stepincu da je previše zaoštrio odnose s vlašću, a da je Titov odgovor u povodu Pastirskog pisma «snažna stvar i težak udarac po njima».

²² HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 300214, Šutej Juraj, 31.

²³ O napadu više u: Berislav JANDRIĆ, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijest : Osobe i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest nakon Drugoga svjetskog rata*, Zagreb 2006., 200.-202.; Miroslav AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966.*, Rijeka 2004., 22.

«Ja znam vrlo uglednih ljudi koji ne vole Tita, ali kažu da je ono tako, kao što tamo stoji, a naročito to za njih znači poraz, što nisu protestirali zbog ustaških postupaka.»²⁴

Stepinac mu je uzvratio da su «oni razgovarali lično sa Pavelićem» i odvrćali ga od takvih postupaka.

Stepinac je Ivančevića obavijestio da su ga odvojeno posjetili britanski konzul i američki veleposlanik Richard Patterson, koji se zanimao za progon Katoličke crkve. Priopćio mu je da će novi papin izaslanik u Jugoslaviji biti Amerikanac. Činjenica da je Ivančević bio blizak Stepincu bila bi još jedna potvrda pretpostavci da je riječ o Andresu, koji je bio u dobrim odnosima s nadbiskupom. U vezi s time, treba naglasiti da je nakon uhićenja Stepinca, generalni vikar biskup Franjo Salis Seewis, osim Ive Politea, predložio da drugi branitelj po službenoj dužnosti bude Andres. Iako je kasnije izabran Natko Katičić, i ovaj detalj govori o određenoj bliskosti Andresa sa Stepincem.²⁵

Na kraju je Ivančević izvijestio da mu je M. Košutić dala letak pod naslovom *Glas slobode – Ne idemo na izbore*.²⁶

Izvješće od 13. studenog 1945.

Uskoro je Ozna dostavila i treće Ivančevićevo izvješće, od 13. studenoga. Sačuvana su dva prijepisa, koja se međusobno razlikuju. U onom koji je dostavljen CK KPH izbačeni su dijelovi koji se odnose na Šubašićev izgled i zdravlje, a u izvodu izvješća u Šubašićevu dosjeu nema dijelova koji se odnose na Šuteja, Jančikovića i Štefanca. To pokazuje da nijedan prijepis nije potpun jer oba sadrže neke rečenice koje u drugom prijepisu nema, a neke rečenice nisu jednake, iako se neznatno razlikuju.²⁷

Ivančević je izvijestio o dvosatnom razgovoru sa Šubašićem, koji ga je preko Šuteja pozvao k sebi. Nakon konstatacije da je Šubašić oslabio i da njegovno desno oko «nekako čudno izgleda - kao da je stakleno», Ivančević je naglasio da mu je Šubašić čestitao na lijepom govoru na francuskom jeziku u hotelu Esplanade, što bi bila još jedna potvrda da je riječ o Andresu, koji je bio prije rata pravni savjetnik francuskog konzulata.²⁸ Šubašić je kritizirao Krnjevića jer

²⁴ HDA, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 10.-12. mjesec, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 7. 11. 1945., potpis načelnika Ozne general major I. Krajačić.

²⁵ Aleksa BENIGAR, *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*, II. popravljeno i prošireno izdanje, Zagreb 1993., 528.

²⁶ Letak je priložio uz izvješće, ali se ne nalazi u dosjeu. No, taj ili drugi primjerak letka sačuvan je u fondu Vojne komisije. Vidi: HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 300214, Šutej Juraj, 31; Isto, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 10.-12. mjesec, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 7. 11. 1945., potpis načelnika Ozne general major I. Krajačić.

²⁷ HDA, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 10.-12. mjesec, br. 3687, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 14. 11. 1945., potpis pomoćnika načelnika Ozne potpukovnik V. Drakulić; HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 95.

²⁸ H. Sć. /H. SIROTKOVIĆ/, Andres, Ivan, 126.

vodi lošu politiku i to na uskom hrvatskom stajalištu. Prisjetio se da je jednom s Krnjevićem posjetio nekoga engleskog političara, koji nije pokazao razumijevanje za Krnjevićeva stajališta jer je hrvatsko pitanje promatrao isključivo u sklopu Jugoslavije, napose zbog toga što Anglosasi, tvrdio je Šubašić, žele veću državu na istočnoj strani Jadrana. Zato je taj političar na ponovni razgovor pozvao samo Šubašića, koji je «realnije» razmišljao. Na Ivančevićevo pitanje o ostavci, Šubašić je ponovio ono što je i napisao: nisu se ispunili uvjeti iz Sporazuma. Ivančević je bio uvjeren da se Šubašić kaje zbog ostavke. Na pitanje jesu li ga posjetili Sadčikov i Patterson, sovjetski i američki veleposlanici, odgovorio je negativno, rezignirano dodavši:

«Kad križ padne, ne skida mu se šešir.»²⁹

U nastavku je Ivančević izvijestio da su kod njega bili Jančiković i Šutej. Šutej mu je rekao da će po Štefancu dobiti poziv na skupštinu, koja će biti «ovih dana». Glavni referent bit će Šutej, koji će pred bivšim zastupnicima HSS-a govoriti o političkom stanju i potrebi prijave stranke. Smatrao je da stranku treba prijaviti, a ne izdavati letke kao što je *Narodni glas*. Ivančević je zaključio da ni Šutej ni Šubašić ne vole čuti za Mariju Radić.

«Sramota je» - rekao je Šubašić Šuteju – «da politiku vode žene, a ne narodni zastupnici.»³⁰

Dakle, Šubašić je ponovio ono što je Ivančeviću rekao Čajkovac.

Istoga dana je Ozna Vojnoj komisiji predala i izvješće s podatkom da je skupština HSS-a u Zagrebu, na kojoj se trebao donijeti zaključak da se prijavi stranka, sazvana za 15. studenoga 1945.³¹

Izvješće od 18. studenog 1945.

General major Ivan Krajačić Stevo je 18. studenog 1945., dakle samo tri dana nakon sastanka haesesovaca u Svećeničkom domu u Palmotićevoj ulici u Zagrebu, predao CK CKH izvješće o tom sastanku od „našeg povjerenika“. Haesesovci su razmatrali nove okolnosti nakon izbora. Na sastanku nisu bili Šubašić i Šutej, koje su čekali sve do 11 sati. Prisutni su njihov nedolazak prokomentirali riječima da „nisu došli možda zato što se boje“. Polemika se razvila oko pitanja treba li prijaviti stranku ili ne, tj. treba li HSS registrirati. Za prijavu su bili Andres, Čajkovac, Jančiković i Papa, a protiv Mrak, Silobr-

²⁹ HDA, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 10.-12. mjesec, br. 3687, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 14. 11. 1945., potpis pomoćnika načelnika Ozne potpukovnik V. Drakulić.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

čić, Srdović i Žunjević. Osim toga, Ozna je preko svog doušnika saznala da će sve poslove stranke voditi odbor od sedmorice zastupnika u Zagrebu: Andres, Čajkovac, Jančiković, Silobrčić, Šubašić, Šutej i Žunjević. Oni su trebali voditi stranačke poslove sve dok se „ne donese ovlaštenje narodnih zastupnika iz čitave zemlje“.³²

Izvješće od 25. svibnja 1946.

Ivančević 25. svibnja 1946. izvješćuje da je Šubašiću prenio želju američkog vicekonzula Petera Constana da ga posjeti, što je ovog «vidno obradovalo». Izvješće od jedne stranice uglavnom je posvećeno stranim diplomatima, poput britanskog generalnog konzula, a riječ je o Cyrilu Wakefield-Harreyu, i njegovim impresijama s puta po Italiji te stanju u međunarodnim odnosima, napose o odnosima s komunističkim SSSR-om. Britanski konzul je smatrao da je neprijateljski odnos prema SSSR-u i komunizmu sličan u Britaniji, Francuskoj, Njemačkoj i u Jugoslaviji.

«On napada Jugoslaviju kao ‘podružnicu Moskve’,»³³

Ivančević je izvijestio i da je prilikom posjeta britanskoj čitaonici primijetio posebno ljubazan odnos atašea za kulturne veze Karyja i nekoliko mladića, vjerojatno studenata koje je predvodio neki Vitasek, «navodno sin nekog domobranskog oficira». Uz to je saznao da je Nada Šaban, tajnica konzulata, postala britanska državljanka.³⁴

Posebno iznenađuje Šubašićev optimizam u vezi s njegovom budućom političkom karijerom.

«Šubašić se nada da će pri novoj promjeni Vlade koja nije daleko svakako ući u novu Vladu. Kaže: ‘I o tebi ću povesti računa, jer tvoju energiju i znanje treba već jednom plasirati na pravo mjesto.’»³⁵

Izvješće od 21. siječnja 1947.

Ivančević je izvješće od 21. siječnja 1947. napisao nakon susreta sa Šubašićem, koji je išao u mesnicu «iza Salisove kurije». Bio je razočaran zbog svoje

³² U dokumentu se navodi Srdelić, a najvjerojatnije je riječ o Nikoli Srdoviću. HDA, CK SKH, Vojna komisija, 2., Izvještaji Ozne, 1945., 10.-12. mjesec, Izvještaj Ozne za Hrvatsku CK KPH, 18. 11. 1945., potpis načelnika Ozne general major I. Krajačić.

³³ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 142.

³⁴ O britanskoj politici prema Jugoslaviji i Hrvatskoj te radu konzulata Velike Britanije u Zagrebu u: K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku*.

³⁵ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 142. O Šubašićevim pokušajima ponovnog političkog aktiviranja i suradnji s Božidarom Magovcem u: Zdenko RADELIĆ, *Božidar Magovac. S Radićem između Mačeka i Hebranga*, Zagreb 1999.

bolesti i zbog toga što je od «naših ljudi» čuo «takve gluposti koje me beskorisno uzbudjuju i natjeruju mi crvenilo u lice». Primjerice, proširila se vijest da je Maček dobio «neki milionski zajam u dolarima». Šubašić je rekao da takvim ljudima, na žalost, treba dokazivati da je to «državno-pravni i međunarodno-pravni nonsens». Potužio se da se «Hrvati kroz stoljeća podaju nekakvom političkom misticizmu» i da nikad nisu bili realni političari. Tako je nastojao da dođe do dogovora između Mačeka i Aleksandra Karađorđevića, koji je bio «inteligentan i karakteran» čovjek, ali Maček se radije dogovorio s Pavlom Karađorđevićem «koji je nikakav karakter, niti je uopće Slaven». Maček ga nije slušao, ali «ni ovi sadanji». Konzul SAD-a mu je poslao knjigu od Bogdana Radice koji je, rekao je Šubašić, opasan čovjek koji će još mnogo napakostiti Jugoslaviji. Dok je Šubašić bio ministar vanjskih poslova, Radica je bio zaposlen u Odsjeku za štampu i propagandu. Šubašić nije imao utjecaj na taj odsjek, «jer su mi tu postojale izvjesne zapreke». Zbog toga mu se ni Radica nije htio javiti, a na «ovako nezgodne pojave» upozorio je i Tita. Savi Kosanoviću rekao je da bude oprezan jer će ga Radica, kao «prefrigan i nadmoćan čovjek», oko «prsta omotati». No, žalio se Šubašić Ivančeviću, njemu se nije vjerovalo.

«Šubašić je za njih 'd...[rek]' na šibici.»

Nije mu se vjerovalo ni kad je upozoravao na politiku SAD-a.

«Ja sam prvi, koji sam već koncem 1941 godine upozoravao i isticao da se u USA stvara neofašizam, prema kome [je] onaj hitlerov i opet 'd...[rek]' na šibici.»

Knjiga koju je Šubašić spomenuo bio je zapravo članak u *Reader's Digestu* od 11 stranica. Radičini biografski podaci otkrivaju da je bila riječ o članku «The Tragic Lesson of Yugoslavia to the World» objavljenom u listopadu 1946.³⁶

Šubašić je iskoristio Ivančevićevo poznanstvo sa stranim diplomatskim predstavnicima, te se zanimao je li sovjetski konzul Zakurdajev pitao za njega. Ivančević mu je odgovorio da s konzulom ne razgovara o politici, nego da je preko njega nabavio neke ruske pravne knjige.³⁷

Izvješće od 11. veljače 1947.

Iz izvješća od 11. veljače 1947. izdvojen je kratak dio u kojem Ivančević prenosi Košutićev komentar na ponašanje Smoljana, Šubašića i Šuteja. Košutića je čudilo da Smoljan, koji se sastaje sa Šubašićem i Šutejem, ne posjećuje ni njega ni Ivančevića.

³⁶ Bogdan RADICA, *Hrvatska 1945*, Barcelona - München 1974., 40.

³⁷ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 170.

«Čudan je to trolist i stranka će morati kad tad s njima razračunati.»³⁸

Podsjetio se da su Smoljan i Šutej bili nedavno kod njega, ali da je Smoljan cijelo vrijeme šutio. Tek nakon Šutejeva odlaska rekao je Košutiću da je u pravu. Na žalost, u prijepisu izvješća ne navodi se o čemu su raspravljali.

Izvješće od 18. svibnja 1947.

Izvješće od 18. svibnja 1947. jedno je od onih u kojima Ivančević spominje Andresa u trećem licu. Spomenuo sam već da je riječ o konspiraciji prema kojoj je, pretpostavljam, što manje osoba trebalo znati tko se krije iza kodnog imena Ivančević. Naime, izvješća su se prepisivala za potrebe više dosjea pa ih je, prema svemu sudeći, moglo čitati više osoba. Time se mogućnost otkrivanja tajne povećala. Vjerujem da je Andres dobio upute ili je sam bio dovoljno oprezan da ponekad izvješćuje i o samome sebi i da tako onemogućiti nepozvanima otkrivanje pravog identiteta.

U ovom izvješću Ivančević obaviještava Udbu da je britanski konzul na izložbu «engleske knjige» u Zagrebu preko njega pozvao Šubašića, Košutića i Andresa. Konzul je izričito naglasio da mu je uspjela namjera da se izložba najprije održi u Zagrebu, pa tek onda u Beogradu. No, naglašava Ivančević, Šubašić je odbio doći jer će na izložbu doći i britanski veleposlanik pa bi «ovi mogli reći da sam želio da se sastanem sa ambasadorom». Drugi razlog bila je nelagoda zbog Udbina agenta koji ga je slijedio i kad je Šubašić otišao kod ministra unutarnjih poslova Hrvatske, Ivana Krajačića, na razgovor. Pratio ga je čak do predsoblja ministra i tamo čekao sat i pol, koliko je trajao razgovor.

Osim što je naveo Šubašićeve impresije o posjetu Južnoj Africi 1942. – napore visoka organiziranost i bogastvo, a iznenadila ga je otvorena manifestacija za Hitlera – javljao je i o njegovu interesu za strane diplomate. Tako je Šubašić pitao Ivančevića je li se vatikanski nuncij Hurley zaista zanimao za «nas preko tebe», kao što je to čuo od «komseminaraca na Kaptolu». Ivančević mu je odgovorio da se Hurley zanimao samo za crkvene stvari i da je, prema njegovu mišljenju, glavni razlog nuncijeva dolaska u Zagreb Benzon, novi jugoslavenski veleposlanik u Vatikanu. Šubašić je izrazio oduševljenje s Benzonom kao «sjajnim čovjekom» i «odličnim stručnjakom».

Na kraju razgovora Šubašić se požalio da odavno nije vidio Košutića, a «nezgodno» mu je da ide k njemu radi «te nesretne pratnje».³⁹

Za potrebe Smoljanova dosjea, iz izvješća je prepisan dio u kojem se spominje da su nakon njihova razgovora, Ivančevića i domaćina tj. Šubašića, u drugoj sobi čekali Bariša Smoljan i Stipe Pezelj. Pezelj je Ivančeviću rekao da je njegova dužnost da se angažira na oslobađanju iz zatvora Branice i Završkog

³⁸ Isto, HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 27c.

³⁹ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 171.

koji «sjede već dosta dugo».⁴⁰ Najvjerojatnije je riječ o haesesovcu Marku Branimiri, a ime Završkog nije mi poznato.

Izvješće od 6. lipnja 1947.

Ispis iz izvješća od 6. lipnja 1947. nalazi se u Smoljanovu dosjeu i, dakako, uglavnom govori o njegovu susretu s Ivančevićem i Košutićem, najvjerojatnije kod Košutića. Smoljan je stigao od Šuteja koji mu je ispričao detalje o privođenju Šubašića na duhovski ponedjeljak. Udba je Šubašića saslušavala više od tri i pol sata. Ispitivali su ga o njegovim posjetama Mačeku u zatvoru u Sremskoj Mitrovici, kamo je išao da bi posredovao u pregovorima između Mačeka i kralja Aleksandra. Iz kratkog zapisnika saslušanja, koji se čuva u Šubašićevu dosjeu, a koji se odnosi na njegove navodne veze s nekom mađarskom novinarkom iz predratnog razdoblja, proizlazi da je Šubašić bio saslušan 26. svibnja.⁴¹

U nastavku izvješća Ivančević je prepričao razgovor o mogućim sudskim procesima Košutiću, Šubašiću i Šuteju. Košutić je rekao da je njega već ranije trebao braniti Politeo, a da bi Šuteja trebao braniti dr. Valter. Smoljan je od Šuteja čuo da se Šubašić boji moguće optužbe zbog strijeljanja komunista Božidara Adžije, Otokara Keršovanija i Ognjena Price nakon uspostave NDH 1941., o čemu će Ivančević opet izvješćivati 18. studenoga 1947.

Izvješće završava sa Smoljanovim telefonskim pozivom Ivančeviću u vezi s procesom Slavku Kvaterniku, ministru domobranstva NDH, gdje se spominjao tj. optuživao «direktno» i «oštro» i Košutić. Smoljan je zamolio Ivančevića da «pozdravi Guštu» i da mu poruči da «ne misli da je u ovim teškim momentima napušten od nas». Ispis završava Ivančevićevim komentarom da ga čudi da «Bariša nije skupio toliko hrabrosti da to direktno kaže Košutiću».⁴²

Izvješće od 2. srpnja 1947.

Dana 2. srpnja 1947. Ivančević navodi da je «jučer» razgovarao sa Smoljanom. Izvješće je dijelomično pisano u upravnom govoru, a Smoljan se Ivančeviću obraća sa «vi». S obzirom na to da se u drugim izvješćima, primjerice, i u prethodnom, gdje se prenosi njihov međusobni dijalog, obraćaju jedan drugome sa «ti», vidljiva je Ivančevićeva namjera, iako je u tome nedosljedan, da što više prikrije svoj identitet pred nepozvanim službenicima Udbe. Smoljan je tražio savjet s obzirom na to da se «već više mjeseci» nalazi na slobodi, a da ga nitko ne poziva na nastavak istrage. On bi želio otići na liječenje u Daruvar, koje će mu platiti brat, ali mu je tužiteljstvo zabranilo napustiti Zagreb. Namjeravao je otvoriti odvjetnički ured i prodati kuću na Tuškancu zbog visokog po-

⁴⁰ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 27c.

⁴¹ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 176.

⁴² HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 27c.

reza i udaljenosti od grada. Problem je bio u tome što mu je na kuću stavljeno «terećenje». Zamolio je Ivančevića da se raspita kod Javnog tužiteljstva hoće li se «skinuti zabrana otudjivanja» za nekretnine i da mu se odobri liječenje izvan Zagreba.⁴³

Izvješće od 26. srpnja 1947.

Dana 26. srpnja 1947. Ivančević je izvijestio da je Smoljan «danas ujutro oko 5 sati» napustio Zagreb, a nije se pozdravio niti sa «svojim najboljim prijateljima dr. Andresom i dr. Šutejom». Po svome zetu, najvjerojatnije Branku Andresu, sinu Ivana Andresa i tajniku obrtničke komore, poručio je navedenoj dvojici da se odazvao bratovu pozivu da dođe u Daruvar u hotel Beograd na liječenje. Poručio je i to da je spretno umaknuo agentima Udbe nakon što mu je telefonski činovnik tužiteljstva «drug Vukelja» objasnio da je slobodan građanin. Zbog formalnih razloga mora podnijeti pismeni zahtjev, ali njegovo rješenje ne treba čekati.⁴⁴

Izvješće od 13. kolovoza 1947.

Iz izvješća od 13. kolovoza 1947. za potrebe Smoljanova dosjea izvučen je dio u kojemu Ivančević piše da Smoljanova žena pokušava «da se digne zabrana za otudjivanje imovine njenog muža». «Navodno» imaju kupca, nekog Slovenca, a da bi oni u gradu kupili manju kuću. Smoljanova žena žalila se da zabrana nije stavljena Augustu Košutiću, Miji Ipši i Stipi Pezelju, nego samo Smoljanu.⁴⁵

Izvješće od 31. listopada 1947.

U vrlo kratkom ispisu iz izvješća od 31. listopada 1947. Ivančević je izvijestio da je Košutić rekao da je Šubašić svojevremeno imao pravo kad je rekao da će «Mačekov memorandum otići u koš». Tako je Košutić naveo da je o «memorandumu» pisao *Neue Züricher Zeitung* u broju od 9. listopada, konstatirajući u svome uvodnom članku da je memorandum «otišao u koš». Očito je bila riječ o dokumentu Međunarodne seljačke unije, osnovane 4. srpnja 1947., koja je nastojala povezati seljačke stranke država istočne Europe pod komunističkim režimima.⁴⁶ Kad bi Šubašić znao za taj članak, rekao je Košutić, imao bi se čime hvaliti jer je kao «advokatić iz Vrbovskoga» bio tako dalekovidan.⁴⁷

⁴³ Isto.

⁴⁴ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 30c. Podaci o Branku Andresu: Isto, 226; Isto, 301498, Šubašić Ivan, 70.

⁴⁵ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 30c.

⁴⁶ Vladko MAČEK, *Memoari* (prir. Boris Urbić), Zagreb 1992., 187.

⁴⁷ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 171.

Naime, Šubašić, koji je bio rodom iz Vukove Gorice, selu između Duge Rese i Vrbovskog, imao je odvjetnički ured u Vrbovskom.

Izvješće od 11. studenoga 1947.

Izvješće od 11. studenog 1947. djelomično se nastavlja na prethodno, barem što se tiče Šubašićeve ocjene o Memorandumu seljačkih vođa i članka o tome u *Neue Züricher Zeitungu*. Naime, 10. studenog Šubašić je pozvao Ivančevića u posjet i pokazao mu švicarske novine rekavši da je bio u pravu što se tiče Memoranduma. Ponovio je svoju ocjenu o Hrvatima kao naivcima koji očekuju rat i promjene u korist Hrvatske.

«Kada ja pojedincima tvrdim da neće doći do rata, već do sporazuma između dviju vodećih država – Rusije i USA, onda me gledaju prekim okom i najmanje me i opet smatraju izdajicom svoga naroda.»⁴⁸

Šubašić je dodao da on dobro zna Churchilla, Trumana i Staljina. Upoznao ih je i prije San Francisca i konferencije OUN-a i da sigurno nitko od njih neće preuzeti odgovornost za atomski rat. Naglasio je da je izjava Vjačeslava Molotova, ministra vanjskih poslova SSSR-a, o tome da atomska bomba nije više nikakva tajna ostavila dubok dojam, ali da je puno dublji dojam ostavio Molotovljevičev citat Josifa Visarionoviča Staljina da su zemlje s različitim gospodarskim sustavima surađivale u ratu, pa zašto bi to bilo nemoguće u miru.

Šubašić se žalio da ga Hrvati mrze, ali da je to zbog Krnjevićeva djelovanja u inozemstvu i utjecaja Mire Košutić u zemlji. «Oni u Beogradu» su ga «prisilili» na ostavku, a da je kriv i zbog pogoršanih odnosa s Vatikanom, jer je «navodno» on smijenio nuncija Giuseppea Ramira Marconea i dovukao u Jugoslaviju «ovoga zagriženoga Amerikanca». No, nastavio se prisjećati Šubašić, u arhivi u Beogradu mora biti pismo Sv. Stolici u kojem je naznačio razloge zašto je nezgodno da jedan Talijan dođe za nuncija. Međutim, nije znao da će ovamo poslati Amerikanca, tj. Josepha Patricka Hurleya.⁴⁹

Izvješće od 12. studenoga 1947.

Izvješće od 12. studenog 1947. uslijedilo je dan nakon prethodnog, ali iz ispisa iz dosjea možemo saznati samo to da se Ivančević sastao s papskim nuncijem Hurleyem. Nuncij mu je rekao da ga je u Beogradu posjetio Salacan koji mu je rekao da poznaje Šubašića.⁵⁰ Očito je bila riječ o Anti Salacanu, neovisnom zastupniku u Narodnoj skupštini FNRJ, koji je u svibnju 1946. bio uključen

⁴⁸ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 172.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto.

u planove haeresesovaca, nezadovoljnih politikom Izvršnog odbora HRSS-a, o osnivanju Kluba seljačkih zastupnika u Narodnoj skupštini te Seljačkog bloka.⁵¹

Izvješće od 18. studenoga 1947.

Učestalost izvješća u studenome 1947. Ivančević je obrazložio češćim Šubašićevim pozivima da mu dođe u posjet. Tijekom razgovora 16. studenog, izvješćuje Ivančević, Šubašić mu zapravo nije dao do riječi. Sažalio se nad svojim pašancem dr. sc. Vladimirom Franolićem, profesorom na Pravnom fakultetu u Zagrebu, koji se «nikad nije bavio politikom», a čak je dva puta zatvaran, da bi se sada «dokopao» bolnice.⁵² Razgovarali su i o Tomi Jančkoviću i Božidaru Magovcu, koji su isto tako bili u zatvoru.

«Ja sam čuo od Šuteja da možda i neće doći do procesa, dapače se priča da su Magovcu nudili da udje u vladu.»⁵³

Šubašić je odbacio svaku svoju odgovornost zbog toga što nakon napada na Jugoslaviju u travnju 1941. politički zatvorenici nisu pušteni iz zatvora, pa su neki komunisti nakon uspostave NDH strijeljani.

«Mene se još uvijek želi držati u šahu radi Adžije, Price i Keršovanija, premda svi i najviši faktori dobro znadu da sam u njihovoj nesreći posve nevin. Živi su svjedoci Klinčić i Vragović, koji dobro znadu za moje dispozicije. Ja sam sve to već na Visu rekao Bakariću, kao i to kako je deplasirana smrtna kazna izrečena po partizanima protiv mene. Onda je Bakarić samo odmahnuo rukom i bila mu je cijela ta stvar neugodna.»⁵⁴

Šubašić je tom prilikom Bakariću rekao da mu je poznato da je on osobno bio 9. travnja 1941. kod podbana Ivkovića interveniravši za svoje partijske drugove. Šubašić mu je zamjerio što nije došao k njemu jer da su ga «oduvijek» vezale najuže veze sa Bakarićevim ocem kojeg je «visoko cijenio». U tom slučaju Šubašić bi doznao da su niža državna tijela «sabotirala» njegovu odredbu o puštanju na slobodu «spomenutih ličnosti». O tome, rekao je Šubašić, može posvjedočiti i Srđan Budisavljević, tadašnji ministar unutarnjih poslova, koji ga je između 25. ožujka i 5. travnja 1941. nazvao i rekao da je odredio da se zbog mogućnosti izbivanja rata puste svi komunisti iz zatvora. Šubašić mu je uzvratilo da je on tu odredbu već izdao. Šubašić se pozivao i na Ivkovića, koji je

⁵¹ Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 101.; Josip HRNČEVIĆ, *Svjedočanstva*, Zagreb 1984., 202.-213.

⁵² HDA, 1561, SUP SRH, SDS, 010.37, kut. 15., Šubašić dr. Ivan; Isto, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498 - Šubašić Ivan, 129., 187., 207., 213.

⁵³ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 172. O Božidaru Magovcu i njegovoj suradnji sa Šubašićem u: Z. RADELIĆ, *Božidar Magovac*.

⁵⁴ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 172.

isto tako još živ, a kojemu je u Bariju prigovorio da mu nije javio da je njegova naredba sabotirana.

Šubašić je rekao Ivančeviću da je bio sa strijeljanim dr. Adžijom «odličan» i «iskren» prijatelj s kojim je postigao «džentlemenski sporazum» da se njemu i njegovim drugovima u Banovini neće ništa dogoditi, ako on i njegovi neće «direktno da izazivaju vlast». Međutim, već par dana nakon izbili su neredi na Trešnjevci u Zagrebu. Policija mu je «raportirala» imena uhićenih, a među njima su bili i oni s kojima je «sklopio džentlemenski sporazum».

«Dakle, oni su prekršili sporazum, a ne ja.»⁵⁵

Govorio je i o pobuni u puku u Karlovcu u listopadu 1939.⁵⁶ Princ Pavle Karađorđević htio je poduzeti vojnu akciju, ali je od toga odustao, ustvrdio je Šubašić, nakon njegove intervencije. Pobunu su organizirali komunisti na čelu, prema Šubašićevim riječima, s «mojim dobrim prijateljem dr. Pubom Drakulićem». Riječ je o bratu pukovnika Veljka Drakulića, pomoćnika ministra unutarnjih poslova NRH.

«Kad sam ja saznao za pobunu dao sam nalog izaslaniku mome dr. Klinčiću da ide u Karlovac i da provede istragu, ali da pazi da ne uplete neke vidjene karlovačke komuniste među kojima i dr. Pubu, tj. da ni jedan od njih ne dodje u opasnost hapšenja i izvodjenja pred sud. Eto tako sam ja bio protiv komunista, - zaštićivao sam ih i ondje gdje sam bio siguran da su kolovodje. Ja nisam kriv da su u mojoj okolini bili šuftovi kao što je Šipuš, kojega sam ja kao kolegu iz gimnazije podigao na visoko mjesto, a poslije sam tek doznao da je bio običan špijun.»⁵⁷

Izvješće od 22. studenoga 1947.

Ivančević je 22. studenoga 1947. izvijestio da ga je 19. studenoga posjetio Košutić, koji mu je rekao da je kod njega bio Smoljan sa ženom. Smoljan se tužio na prilike, ali je odustao od prodaje kuće. Osim toga, saznao je Ivančević, Smoljan je čuo da su se iz inozemstva javili Torbar i Pernar, a da je Pernar prijetio seljacima koji su dobili njegovu zemlju u selu, gdje je imao posjed. Košutić je bio vrlo izravan u osudi Ivana Pernara.

«Dakle ta se bitanga direktno prijeti.»⁵⁸

Smoljan je Košutiću rekao da je Torbar trebao postati ministar i da se u zadnji čas predomislio i otišao u Južnu Ameriku. Čak je napisao izvješće «ju-

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ O pobuni vidi: *Aprilski rat 1941.*, Zbornik dokumenata, knjiga 1, ur. Fabijan Trgo, Vojnoistorijski institut, Beograd 1969., 477.-480.

⁵⁷ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 173.

⁵⁸ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 30c.

goslavenskoj vladi» u kojem hvali Tita. Istodobno je napao svoje partijske kolege, a Andresa nazvao «starim pristašom unionističke i mađjaronске stranke». Ivančević to komentira riječima da je to sve vjerojatno zato jer je «svojevremeno» Pernar napao Mačeka koji je uzeo Andresa za ministra, a «mimoišao» njega. U nastavku je izvješće pomalo nejasno jer nije sigurno kad Ivančević citira Košutića, a kad govori o svojim spoznajama. Uglavnom, navodi da je i Ipša, koji je bio na suđenju Kvaterniku bio terećen zbog poznanstva s «nekim ustaškim generalom», «isto tako» vrijeđao Andresa pred Smoljanom, koji mu je povlađivao.

I ovo izvješće, iako govori o Andresu, zapravo pojačava pretpostavku da je upravo on Ivančević jer u negativnom kontekstu prikazuje Andresove kritičare, i to često u situacijama koje i nisu bile od nekog interesa za Udbu i odnosile su se na starija razdoblja, a o kojima je mogao znati samo Andres ili netko njemu vrlo blizak. Da nije bila riječ o njemu samome, tj. o samom Andresu, vjerojatno bi Ivančević u izvješću, sukladno sličnim slučajevima, naglasio tko je taj koji mu je ispričao navedene detalje.

Izvješće s početka 1948.

Izvješće s početka 1948. ima rukom dopisan datum 3. ožujak 1948., ali s obzirom na to da mu slijedi izvješće s datumom od 24. veljače, a nakon toga i izvješće s istim datumom, tj. 3. ožujkom, a koji je, kao i svi ostali pisan pišaćim strojem, pretpostavljam da je upisan kasnije i to pogrešno. U izvješću se spominje da će «sutra 12. o. mj.» Šubašića primiti Krajačić, što znači da se razgovor odvijao 11., pa se može pretpostaviti da je pisan 11. siječnja ili veljače 1948.

Ivančević je izvješćivao da je Šubašić jako utučen zbog smrti svoga šogora Brace Rogovića, osuđenog na 20 godina zatvora. Izjadao se zbog toga što su ga u novinama prozivali kao «agenta u službi tuđih sila». Naglasio je da je za boravka u SAD primio na razgovor samo Williama Donovana, predstojnika američkog Ureda strateških službi (OSS, Office of Strategic Services), a da je odbio njegove ljude, pa i sveučilišne profesore, a koji su bili «u američkom servisu».

«Premda je onaj ljudi zločinac Pavelić navjestio u ime Hrvatske rat Americi, ja sam to uspio da sjajno kontrakariram. Ja sam svugdje istupao kao 'ban of Croatia in Jugoslavia'. To je bila divna formula, koju je s punim razumijevanjem prihvatio Ruzvelt i njegova žena. Na taj sam ja način potpuno otupio sve ludjačke podvige Ante Pavelića o nekoj nezavisnoj državi Hrvatskoj.»⁵⁹

Šubašić je rekao da mu je Donovan u Rooseveltovo ime nudio mjesto pravnog savjetnika za balkanska pitanja u Eisenhowerovu stožeru u sjevernoj Afri-

⁵⁹ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 52, 194.

ci. Međutim, Šubašić je zahtijevao «lično nekontroliranu» radiopostaju, preko koje će se on obraćati hrvatskom narodu, i da bude potpuno neovisan, pa čak i da ne prima plaću ni on, a ni njegova žena, koja bi ostala u Americi. Na Donovanu čuđenje zašto odbija tako povoljnu ponudu, Šubašić mu je objasnio da njega financira Tomašić, hrvatski emigrant i vlasnik banke Thompson & Company iz Pittsburga. Amerikanci su odbili njegove uvjete, ali je, prema Šubašićevu uvjerenju, od tada on «i te kako porastao u cijeni» kod Amerikanaca i Britanaca, ali i Rusa. «Kao Slaven» bio je sretan da je to «propalo» jer nije htio ni pod kakvim uvjetima ući u bilo koju organizaciju koja bi imala «naličje kakvog američkog servisa».

U vezi sa svojim položajem i optužbama na svoj račun Šubašić je namjeravao razgovarati s Bakarićem, ali je predsjednik vlade išao na bolovanje. Nakon nekoliko poziva Šubašić je dobio termin za sastanak s Krajačićem. Iz tajništva ministra unutarnjih poslova poručili su da će ga ministar primiti, kako stoji u izvješću, «12. ovog mjeseca», očito u vrijeme Ivančevićeva izvješćivanja.

Izvješće od 24. veljače 1948.

U izvješću od 24. veljače 1948. Ivančević spominje da je sreo Pavla Pocrnića, nekadašnjega Šubašićeva osobnog tajnika i člana Privremene narodne skupštine DFJ, koji mu je rekao da su se u povodu suđenja Tomi Jančikoviću, Ivanu Štefancu i Karlu Žunjeviću sastali Šubašić i Šutej. Ustvrdili su da Jančiković «govori neistinu».

Ivančević je posjetio Šubašićeve 21. veljače 1948., nakon što mu se Šubašićeva nećakinja Štefica požalila da je u njihovoj kući sve puno «nervoze i straha». Zatekao je Šubašića i njegovu ženu u igri pasijansa, čime su, prema Šubašićevim riječima, pokušavali «skratiti vrijeme i oteretiti živce».

«Užasno sam ogorčen radi toga Jančikovića, a i radi postupka vlasti, koje moje ime meću na pranger javne sramote. Kažu da sam u vezi sa nekim stranim agentima.»⁶⁰

Naglasio je da ga napadaju, iako je 1945. odbio veleposlaniku SAD-a Pattersonu dati kopiju ostavke objašnjavajući mu da je to «naša unutarnja stvar». Sramota je, dodao je, da napadaju njega koji je beskompromisni Slaven i «pan-slavofil».

«Ta mene je sam Staljin stavio na desno u Kremlju, gdje ih je bilo prisutnih toliko većih od mene po rangu.»⁶¹

⁶⁰ Isto, 195.

⁶¹ Isto.

Šubašić je Ivančeviću ispričao da mu je nakon ostavke J. Broz Tito poslao Mošu Pijadu i Andriju Hebranga, a da je on već prije tog razgovora i maršalova pisma molio da ga ovaj primi u audijenciju. No, Tito molbi nije udovoljio.

Bio je ogorčen jer ga «žigošu kao fakina» i to država za koju je «doprinio veliki dio». «Sada» mu je jasno zašto ga Bakarić nije primio, kao i zašto ga nije primio ni Krajačić nakon pet molbi. «Sada» mu je jasno i zašto mu «u auto ulazi detektiv» te zašto ga na kolodvoru «hapse kao skitnicu».

U nastavku razgovora Šubašić je spomenuo da mu je Krajačić još 1946. rekao da ga prima zato što protiv njega «ništa ne predleži». U to vrijeme Šubašić je odbio moliti za mirovinu, na što ga je nagovarao sam Krajačić, jer da bi za njega bilo «vrlo ženantno» da zahtijeva mirovinu kad ga proglašavaju «neprijateljem broj 1» i stavljaju u isti red s Dražom Mihailovićem. «Audijenciju» kod vodećih ljudi Hrvatske tražio je zato da ga ne bace na ulicu gdje bi «krepao kao pseto od gladi» i da mu vrate dio posjeda u Vukovoj Gorici, koji su ustaše uništili tako da «gotovo nema ni traga zgradi i pokućstvu». Oduzeli su mu «najbolju zemlju», a ostavili samo vinograd i «nešto loše zemlje» na kojoj nije mogao «posaditi niti najglavniju hranu – krumpir». Agrarna rasprava bila je određena 25. veljače na «licu mjesta», ali «je već odgođena».

Sve to mu se događa, žalio se Ivančeviću, iako od svoga političkog angažmana nije imao materijalne koristi, nego, štoviše, štetu. Tako je uložio vlastiti novac na putovanja iz Vrbovca i Karlovca u Zagreb, Beograd i Sremsku Mitrovicu, u vrijeme dok je posredovao kod kralja Aleksandra Karađorđevića da oslobodi Mačeka iz mitrovačkog zatvora. Isto tako, smatrao je Šubašić, ne može ga se lažno žigosati i to «najtežim žigom nekog izmišljenog izdajstva». A on je, tvrdio je, odbijao «najlaskavije ponude kralja Aleksandra i princa Pavla» rekavši da se prvo Maček mora pustiti iz zatvora i da tek onda mogu razgovarati «o političkim kombinacijama» koje bi «obuhvatile njegovu ličnost». Osim toga, u vrijeme rata je, prema vlastitim riječima, iskazivao karakternost i nesebičnost odbijajući ponude visokih predstavnika američke i britanske obavještajne službe.

Odbacio je Jančikovićeve izjave na suđenju da je imao veze s Clissoldom kojeg, zapravo, nije nikada ni vidio. Štoviše, Rudolfu Churchillu je na pitanje zašto su ga legitimirali prigodom ulaska u Šubašićevu zgradu rekao da je to radi njegove zaštite kao nekadašnjeg ministra vanjskih poslova. A sve to jer se «stidio radi vlasti» i da «sačuva ugled vlasti». ⁶² Čak je preko Churchilla izručio pozdrave Titu. Glupo je, reagirao je Šubašić na Jančikovićeve izjave, da bi Churchillovi, otac i sin, sada u oporbi stavili «u izgled neku intervenciju vanjskih vlasti» i da to zna svatko tko poznaje «imalo engleski politički život i sustav». Šubašić je bio uvjeren da je Jančiković tako govorio u vjeri da se neće vlast usuditi nešto poduzeti protiv njega.

⁶² Šubašić je stanovao u Zagrebu na Ribnjaku na broju 1 kod Mikuličić, žene bivšega počasnog konzula Perua. Usp.: Z. RADELIĆ, «Ivan Šubašić i Juraj Šutej pod paskom Ozne», 352.

«I to čini jedan Jančiković koji je onda, kada nije bio primljen u AVNOJ došao k meni i zaplakao se govoreći, da će se ubiti ako ne udje u AVNOJ. Molio me da odem lično kod Tita i da učinim sve što mogu.»⁶³

Šubašić je intervenirao kod Tita koji je, pak, smatrao da je bolje da Jančiković ostane viceguverner Narodne banke, kako bi izbjegao napade u parlamentu. No, Šubašić je zaprijetio svojom ostavkom na zastupničko mjesto. Osim toga, svojoj je stanodavki Mikuličić osobno preporučio Jančikovića kao dobrog odvjetnika, koji je na taj račun zaradio 50.000 dinara. Odbio je tumačenje da Jančiković tako govori pod pritiskom ili psihozom zatvora. Pozvao se na izjave Jančikovićeve žene koja je svoga muža u «par navrata» posjetila. Šuteju je rekla da Jančiković dobro izgleda, da prima časničku hranu i da je u osam mjeseci sa svojim suzatvorenikom, «jednim Švabom», tako usavršio znanje njemačkih knjiga da je «pročitao na desetke njemačkih i engleskih knjiga». Takav čovjek, bio je uvjeren Šubašić, nije pod utjecajem zatvorske psihoze, nego je «čovjek bez karaktera».

No, unatoč svim izjavama na sudu, Šubašić je primijetio promjene na bolje. «Od nedelje» noću više nema kontrole, a prije su se detektivi mijenjali svakih pola sata pred njegovom kućom. Osim toga, javni tužitelj nije na sudu ni jednom riječju spomenuo Šuteja ni Šubašića. Šubašić je vjerovao da je nastupila «neka radikalna promjena» i da će osude biti vrlo blage.

Izvješće od 13. ožujka 1948.

Prema izvješću od 13. ožujka 1948. Šubašić nije više bio takav optimist u vezi sa suđenjem Jančikoviću, Štefancu i Žunjeviću. Opet je planirao posjetiti Krajačića.

«Ako me namjeravaju uhapsiti i suditi na temelju lažnih i tendencioznih iskaza Jančikovića, Žunjevića i drugih – ide (pogreška u dokumentu, primj. autora) u redu, ja sam spreman. Ali, ako me se ne kani uhapsiti, ja mislim da nije u interesu ove zemlje da se novine blatom nabacuju na čovjeka koji je pomogao ugraditi temelje ove i ovakove države.»⁶⁴

Naglasio je da predstavnici SAD-a i Velike Britanije sigurno znaju da su sve optužbe «laž i klevete».

Ponovno je Ivančevića podsjetio na svoj razgovor s Krajačićem i njegovu ponudu da zatraži mirovinu. Šubašićevo odbijanje Krajačić je komentirao kao njegovo nastojanje da se ne kompromitira u nadi da će doći do promjena. Takvo je tumačenje Šubašić odbacio jer da on nije naivan da bi svoju budućnost «gradio na nekoj promjeni».

⁶³ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 195.

⁶⁴ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan., 197.

«Naglasio sam mu, da bi za mene takova promjena značila samo ponovni, ali i definitivni obračun od strane onih, koji bi imali doći, jer me baš ti i te kako mrže i učinit će sve da me i moj hrvatski narod mrzi.»⁶⁵

No, Šubašić je namjeravao Krajačića upozoriti i na svoj težak materijalni položaj. U međuvremenu je bio na «agrarnoj raspravi», gdje je primijetio da su ljudi pod dojmom novinskih kleveta. «Opet» su mu oduzeli «najbolju zemlju» i dali mu «neke tri parcele» koje «nikada» nisu bile njegove. Kad je zahtijevao pismeno rješenje, rekli su mu da će to dobiti u Karlovcu, «što naravno i opet nisam dobio».

S Krajačićem je namjeravao razgovarati i o udovici ing. Rogovića i njihove dvoje djece te o dr. sc. Vladimiru Franoliću i njegovoj ženi, koja je bila «četiri mjeseca bezrazložno zatvorena», a «sada je bez sredstava». Zapravo, namjeravao je raščistiti svoj težak položaj i težak položaj svojih najbližih i pitati proganjaju li se zato što su njegov rod. Na kraju razgovora, prema Ivančevićevu izvješću, bio je prilično utučen.

«Dosadio mi je život. Moj dobri prijatelj Masaryk smiro se za uvijek. Bili smo vrlo dobri. On je bio jedan diplomata bohem, sa jednim jednostavnim standardom – 6 funta mjesečno i krigla pive na dan.»⁶⁶

Izvješće od 21. prosinca 1948.

Dana 21. prosinca 1948. Ivančević je prenio Šubašićevu jadikovku o tome da ga vlasti prate, a da Augusta Košutića, koji je «stup stranke», pušta na miru. Uz to, Marija Radić, koju je nazvao «babička», prima mirovinu, a dobili su i odštetu za knjižaru.

U nastavku je Šubašić komentirao stanje nakon rezolucije Informbiroa. Predvidio je da će J. Broz Tito iz «te borbe» izići kao «potpuni pobjednik». Sjetio se Molotova, s kojim se u San Franciscu šetao svakog dana u vrijeme zasjedanja OUN-a i koji je smatrao Šubašićevom najvišom kvalifikacijom to što su ga za predsjednika vlade predložili baš Roosevelt i Churchill, a ne kralj i «dvorska klika». Kad mu se Šubašić požalio da ga jugoslavenski komunisti gledaju poprijeko i ne prenose fotografije i snimke njihovih zajedničkih šetnji, koje su redovno objavljivali u Moskvi, Molotov ga je tješio da će upozoriti jugoslavenske «drugove» da Šubašićeva snaga leži baš u tome što je dobar s Amerikancima i Britancima. Molotovu je pričao o svom velikom uspjehu na «hrvatskom saboru» u Pittsburgu, gdje je pred 927 delegata predstavnika 3.000 hrvatskih društava u SAD-u održao govor, presudnim za njegovu kandidaturu za predsjednika vlade. Šubašić je Molotovu opisao i sukob s kraljem koji ga je pred Šutejem i Kosanovićem optužio da ga je prevario.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

«Ja sam kralju muški odgovorio na insinucije, no Savica se odnosio prema kralju i prema tome mome razgovoru na način koji ga je trebao isključiti iz bilo kakve kombinacije u sadanjoj državi, pa eto ipak taj čovjek još uvijek zastupa Jugoslaviju i to kod najviše velevlasti.»⁶⁷

Šubašić je bio uvjeren da se Kosanović, kao veleposlanik u SAD-u, ne može nositi sa Konstantinom Fotićem, koji je ostao u emigraciji.

Posljednji dio izvješća Ivančević je posvetio Šubašićevim pohvalama na Bakarićev račun, kojeg je cijenio kao jednog od «najkonstruktivnijih ličnosti među jugoslavenskim ličnostima». Prateći Bakarićeve istupe na Kongresu KPH i u Saboru Narodne Republike Hrvatske Šubašić je primijetio razliku u odnosu na govore drugih sudionika. To ga je navelo na novi optimizam.

«Svima je nama poznato da je Bakarić ortodoksni komunista i da za njega postoji samo jedan autoritet a to je Lenjin, ali ipak treba podvući da je Bakarić čovjek zapadne kulture, što u svakom njegovom govoru izbija na površinu.»⁶⁸

S obzirom na to da je smatrao da je njega osobno «Zapad izbacio na površinu», a da je Bakarić «čovjek zapadne kulture» i «najkonstruktivniji» među jugoslavenskim komunistima, ta njihova sličnost ulijevala je Šubašiću nadu da će uspijeti staviti «u službu svoje čedne sile» jer voli «ovu našu zemlju» i «hoće da pomogne» u «ovoj teškoj situaciji».

Izvješće od 22. siječnja 1949.

U izvješću od 22. siječnja 1949. Ivančević javlja da ga je posjetio Smoljan i ispričao mu da je bio za Božić kod Šuteja koji se potpuno promijenio pa nije više «onaj stari 'krmak'», uvijek «naprasit». Ipak, najzanimljiviji je dio u kojem Smoljan prepričava Šutejev interes za Andresovo mišljenje o političkoj situaciji.

«Interesira se šta misli o politici dr. Andres, a kad sam mu ja rekao da se rijetko sa Andresom sastajem i kad se s njim vidim da on samnom uopće neće da razgovara o politici, Šutej je rekao da je to velika šteta i da bi trebalo znati šta on misli o sadašnjoj situaciji, jer bi on mogao štošta da čuje od Engleza i Amerikanaca. Rekao sam Šuteju i to, da ne samo da se stari Andres drži prema meni čudno, nego i mladi Andres, moj zet, ne govori mi šta razgovara sa predsjednikom vlade kad se s njim sastane. Neznam iz kojih razloga on ne govori, a ja baš neću da pitam.»⁶⁹

Širi je izvadak bio potreban s obzirom na to da Ivančević ponovno o Andresu govori u trećem licu, o čemu je već bilo riječi, nego i to da Ivančević prepričava ono što je Smoljan govorio o Andresu. Dakle, s obzirom na moju

⁶⁷ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 211.

⁶⁸ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan., 212.

⁶⁹ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 57c.

pretpostavku, o njemu samome! Pretpostavljam da je Ivančević namjerno naglasio Smoljanove riječi o tome da oba Andresa, otac i sin, izbjegavaju političke razgovore s njime, jer on o tim osjetljivim temama nije htio izvješćivati. Tako je štitio sina, koji je bio Smoljanov zet, ali i svog prijana Smoljana.

Zanimljivo je da je u istom izvješću Ivančević rekonstruirao razgovor Smoljana i Šuteja o emigraciji i Mačeku, koji da je okružen od ljudi koji «ne vrijede».

«Zato sam ja baš i došao k tebi da razgovaram s tobom, i da ti kažem kako je neizmjerne šteta što dr. Andres nije u inostranstvu.»⁷⁰

Prema Smoljanovu mišljenju Andresa Britanci i Amerikanci toliko cijene, i s obzirom na njegove veze s njima, da bi jedino on mogao riješiti problem oko putovnice ili, pak, ilegalnog odlaska. Zanimljiva je reakcija Ivančevića kojeg je razgovor o Andresu bez njegove prisutnosti uvrijedilo.

«Ja sam na to rekao Smoljanu, da nije oportuno, a možda i prijateljski da se stvaraju neke kombinacije s dr. Andresom, a da se s njim nije razgovaralo prethodno, niti je on dao pristanak na to. Isto tako sam rekao Bariši da sam čuo od zeta Andresovog dr. Čopa da je nedavno bio Bariša kod njega i da je dr. Čopu govorio kako bi Mačeku bio neophodno potreban u emigraciji dr. Andres.»⁷¹

Jasno je da na Smoljanov prijedlog tako može reagirati samo Andres osobno, jer teško je vjerovati da bi netko drugi u tom trenutku znao da se s njime nije prethodno razgovaralo i, u istom dahu, uvredljivo konstatirati da to nije prijateljski prema njemu. Teško je vjerovati da bi dr. Čop nekome drugome povjerio što mu je Smoljan govorio o njegovu puncu, nego baš Andresu samome.

Smoljan je vjerovao da i Maček isto misli o Andresu, «pogotovu sada, kada se on politički jako distancirao od Krnjevića». Maček je govorio, prepričava Ivančević Smoljanove riječi, da je Andres «učenjак u stranci», ali su ga mrzili «razni Pernari, Šoli i slični». No, Smoljan nije razgovarao s Košutićem o tome bi li trebao Andres otići u inozemstvo. Pažljivo čitanje izvješća ostavlja dojam da je Ivančević tj., po svemu sudeći, Andres nudio samog sebe pod pretpostavkom da će se komunističke vlasti htjeti povezati s Mačekom.

Ivančević prepričava i Smoljanovu izjavu da je i on htio otići u emigraciju, ali da mu je Maček rekao da neka ne računa da će on imati neke obveze prema njemu. Osim toga, Smoljan je rekao Ivančeviću da su ga «zadnji put» kad je bio kod Šuteja detektivi legitimirali u hodniku, a da mu je Rudi Herceg rekao da su prestali pratiti Šubašića, koji je dobio mirovinu.

---

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto.

«Poslije moga sastanka sa Hercegom nisam se vidio sa Šutejom, pa neznam kako će on reagirati na ovu penziju. Sada je njegov prijatelj došao na zelenu granu, a on još uvijek ostaje na truloj».⁷²

Izvješće od 8. siječnja 1952.

Izvješće od 8. siječnja 1952. zadnje je dostupno i, vjerojatno, sačuvano Ivančevićevo izvješće u HDA. I ovdje je riječ o kratkom ispisu. Spominje se smrt Tome Jančkovića, koji je umro 30. studenog 1951. u zatvoru u Srijemskoj Mitrovici.⁷³ Šubašić, kako je rekao Ivančeviću, nije izrazio sućut Jančkovićevoj ženi Veri uvrijeđen zbog njegova lažnog svjedočenja na sudu.

Dio izvješća odnosi se na Šubašićev demantij govorkanja da on i Šutej kontaktiraju s J. Brozom Titom koji da je poslao po njih svoja salonska kola. Demantirao je i to da je Bakarić bio kod Šubašića nudivši mu mjesto u vladi. Tu vijest je, prema Šubašiću, širio «neki Ostovčić, koji je bio moj provodadžija kod kralja Aleksandra», a kojeg Šubašić nije vidio «već 10 godina», a za kojeg je čuo da je bio suđen i pušten na slobodu.

Šubašića je posjetio i neki Belak u nadi da će mu pomoći da dobije posao oko uređenja konzulata SAD-a. Posao će financirati Predsjedništvo vlade, a Belak se nadao da će ga dodijeliti onome kojeg bi preporučili Amerikanci. I drugi dio izvješća odnosi se na Belaka i njegovo poznanstvo s dr. Štamparom koji se zauzeo oko Belakove molbe za stan. Belak je Šubašiću objasnio da se njihovo prijateljstvo temelji na «masonskoj bazi», jer Maček je poticao Belaka i Beloševića da «udju u masonu». Iako se Štampar klonio Belaka nakon 1945., ovaj ga je viđao s masonima, koji su u Buconjićevoj ulici održavali sastanke nadajući se promjenama u kojima bi oni odigrali vidnu ulogu.⁷⁴

Pretpostavke o doušnicima u redovima HSS-a

Prema informaciji nekog doušnika Udbe za grad Zagreb, koja je o tome izvješćivala nadređene 7. svibnja 1947., Šutej je haesesovce upozoravao na «vrlo opasno» stanje, masovna uhićenja haesesovaca i nasilna izbacivanja iz stanova. Naglašavao je da pred vlašću koja ne poštuje zakone treba biti vrlo oprezan.

«Kažite ljudima neka šute jer da oni imaju svuda svoje špijune, za neke se zna, a za neke ne.»⁷⁵

⁷² HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301060, Smoljan Bariša, 58c.

⁷³ Ljubo BOBAN, *Dr. Tomo Jančković – HSS između zapadnih saveznika i jugoslavenskih komunista*, Zagreb 1996., 466.

⁷⁴ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 251. Na drugom mjestu u dosjeu, na 115. stranici spominje se Dragutin Beljak.

⁷⁵ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 300214, Šutej Juraj, 76.

Iz svjedočenja Davida Sinčića, dužnosnika u NDH, poznato je da su haesesovci sumnjičili upravo Andresa. O tome da je Andres svima bio sumnjiv, pa i Šubašiću, Sinčiću je za vrijeme zajedničkog zatočenja u zatvoru ispričao Vladimir Franolić, Šubašićev pašanac.

«Andres da je već godinu dana postao sumnjiv i to da su svi zapazili (i Šubašić).»⁷⁶

Tako je Sinčić u istrazi u Udbi 2. lipnja 1948. odgovorio na pitanje što mu je poznato iz Franolićeva pričanja o Šubašiću i namjerama HSS-a.

Zaključak

Mnogi podaci o Ivančeviću čvrsta su podloga pretpostavci da je zapravo riječ o Ivanu Andresu. U nastavku navodim one podatke koji odgovaraju samo Andresu i nijednom drugom članu HSS-a: bio je pravnik i odvjetnik, odlično je govorio francuski, engleski i ruski, bio je vrlo blizak Šubašiću, Šuteju, Smoljanu i Košutiću, kontaktirao je s američkim, britanskim, francuskim i sovjetskim diplomatima, prije rata bio je blizak francuskim diplomatima, pisao je pravne znanstvene članke i posjećivao je nadbiskupa Stepinca.

Sažet ću još nekoliko bitnih podataka s prethodnih stranica: 1. Osim jedne iznimke, Ivančević u nijednom izvješću ne spominje što je rekao Andres i ne navodi njegovo mišljenje, iako u svojim izvješćima navodi mnogobrojne izjave svih ostalih prvaka HSS-a. Uz to, Ivančević nikad ne spominje da je razgovarao ili sreo Andresa - osim u rijetkim slučajevima kad nabraja veću skupinu osoba - a javlja o susretima s drugim prvacima stranke: Košutićem, Smoljanom, Šubašićem, Šutejem i drugim haesesovcima; 2. Dne 11. rujna 1945. Ivančević izvješćuje o Šubašićevoj posjeti Andresu. S obzirom na to da u razgovoru nije sudjelovala treća osoba, Ivančević bi mogao biti samo Andres; 3. U jednom izvješću Ivančević izražava uvrijeđenost jer mu se Šubašić nakon dolaska u Zagreb nije javio, a u krugu stranačkih ljudi - a koji odgovaraju Ivančevićevu profilu - na takvu bliskost mogao je računati samo Andres; 4. Ivančević je sastavio žalbu M. Košutić zbog zabrane *Narodnoga glasa*. U najužem vrhu stranke jedino su Andres, Smoljan, Šubašić i Šutej bili pravnici i odvjetnici, a potpuno je isključeno da bi se iza pseudonima Ivančević mogla kriti ostala trojica; 5. Ivančević je održao govor na dobrome francuskom jeziku na svečanosti u organizaciji francuskog konzulata u hotelu Esplanade u Zagrebu. Andres je prije rata bio pravni savjetnik francuskog konzulata; 6. Ivančević je odbio poziv M. Košutić da napiše članak za *Narodni glas* pod izgovorom da bi ga vlasti odmah razotkrile zbog njegova znanstvenog izražavanja. U istom razdoblju je od sovjetskih diplomata nabavljao ruske pravne knjige, što potvrđuje njegov znanstveni interes za pravo. U najužem vrhu HSS-a jedino se Andres bavio pravnom teorijom i o

⁷⁶ HDA, SUP SRH, SDS, dosjei, 301498, Šubašić Ivan, 208.

tome objavljivao stručne radove; 7. David Sinčić svjedočio je da su haesesovci sumnjičili Andresa kao suradnika vlasti.

Na kraju, ni vezu između Andresova imena i kodnog imena ne treba potpuno zanemariti (Ivan – Ivančević), iako to spada u područje nagađanja.

Pažljivo čitanje Ivančevićevih izvješća otkriva da oni nemaju veću informativnu vrijednost za Oznu ili, pak, štetu za pojedince o kojima je Ivančević pisao. Primjerice, on ne izvješćuje o Šubašićevim i Magovčevim planovima 1946. i 1947. Dakako, može se samo pretpostaviti zašto Ivančević uglavnom prepričava razgovore o nekadašnjem radu ili o međusobnim odnosima haesesovaca, a ne i o planovima: 1. možda je Ivančević znao za neke konkretne planove, ali nije htio o njima izvješćivati ili 2. upravo zato što su ostali prvaci HSS-a pretpostavljali da izvješćuje Oznu i Udbu, nisu pred njime govorili o svojim planovima.

Ivančevićeva izvješća pokazuju da HSS, zapravo dio njegova vodstva u Hrvatskoj, nije imao mogućnost ni namjeru da povuče neki značajniji potez i da se izbori za povratak na političku pozornicu. Njegova izvješća najviše su zanimljiva zbog svjedočanstva o stanju u HSS-u 1940-ih i 1950-ih godina, međustranačkim odnosima i razmišljanjima uglednih prvaka o tadašnjem političkom stanju, ali i zbog činjenice da su neki prvaci HSS-a tajno radili u korist nove vlasti. To ne objašnjava samo ulogu takvih pojedinaca, nego još više društvo čiju su izgradnju pomagali. U takvom društvu oporbena se djelatnost tretirala kao protunarodni i protudržavni čin, što je dokazivala sudbina same stranke, kao i sudbina onih članova vodstva koji su ostali u Hrvatskoj.

SUMMARY

THE REPORT OF THE STATE SECURITY POLICE INFORMER
IVANČEVIĆ ABOUT CONDITIONS IN THE CROAT PEASANT PARTY
DURING 1945-1952

In the Croatian State Archive in Zagreb in the collections of the Secretariat of internal affairs of the Socialist Republic of Croatia, the State Security Services (SUP, SRH, SDS) and of the Military Commission of the Central Committee of the League of Communists of Croatia (CK SKH), one can access reports of an informer code-named Ivančević, who regularly reported to OZNA/UDBA, the security, information, and counter-intelligence service of the Yugoslavian communist government, about conditions in the leadership of the party. The reports contain much data on the leaders of the Croat Peasant Party (HSS), their mutual relations, and especially present the views of Ivan Šubašić concerning the political situation. The author also points to many facts which support the hypothesis that the true identity of the person behind the code name Ivančević was Ivan Andres, a member of the highest circles of the HSS and a former minister in the government of the Kingdom of Yugoslavia.

Key Words: HSS, Ivan Andres, OZNA, UDBA, The Communist Party of Yugoslavia